

Son yirmi yıldır Uluslararası Sosyalist Hareket, Sovyetler Birliği'ni başlıca sorun olarak ele alan bir tartışmanın içindedir. Aslında bu tartışma 1960'ların hemen başlarında resmen ortaya çıktı ve daha 1960'ların sonuna gelinmeden bir bunalıma dönüştü. O andan beri ÇKP'nin Marksizm - Leninizm adına öne sürdüğü ve Sovyetler Birliği'ni «sosyal emperyalist-faşist» olarak niteleyen tezlerini duymaktayız. Ekim Devriminden bu yana aralıksız süren emperyalist kampanyalarda bile Sovyetler Birliği'nin böyle tanımlanmasının yapılmadığı dikkate alınırsa varılan noktanın anlamı daha iyi anlaşılır.

Ama ÇKP yalnızca en çarpıcı sonuçlara varan taraftır. Öte yandan Uluslararası Sosyalist Hareketi içinde Sovyetler Birliği'ni şu veya bu biçimde eleştirel sıfatlarla anan bir dizi eğilim ortaya çıktı. 1960'ların sonlarında Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığı sorusuna görece farklı cevaplar vermekle birbirinden ayrılan eğilimlerin bağımsız birer siyasal hareket olarak çıkışlarını izledik. Böylece Uluslararası Sosyalist Hareket, tarihinin en yoğun ve geniş kapsamlı parçalanma, bölünme sürecine girmiş olmaktaydı.

Son yıllarda bunalımın iki resmi kutbu olan SBKP ve ÇKP etrafında da yeni ayrılıklar görülüyor. 1970 ortalarına kadar SBKP yanında yer almış olan Romanya gibi sosyalist ülkelerin ve Batı Avrupa'nın en güçlü Komünist Partilerinin SBKP'den belli bir eleştirel tavır ve yeni bazı görüşler eşliğinde ayrıldıklarını görüyoruz. Özellikle bu sonun-

cular «Avrupa Komünizmi» denilen yeni bir blok oluşturdular. ÇKP etrafında ise, gerek ÇKP'nin kendi içindeki ayrılıklarla ve gerekse AEP'nin yakınlarındaki resmi çıkışıyla kendini gösteren bölünmeler var.

1960 başlarında ÇKP'nin Sovyetler Birliği'ne karşı kısmi, «yoldaşça eleştiri»lerle başlattığı süreç, bu keskin ayrılıklar, bölünmeler, suçlamalar ve fizik-askeri çatışmalarla kendini gösteren tam bir bunalım durumuna vardı.

Oysa, Sovyetler Birliği'nin ne olup ne olmadığını, her şeyi belirleyen bir sorun olarak ele alan ve Sovyetler Birliği'ni dozunun sınırı olmayan eleştiriler, suçlamalar eşliğinde «analiz eden» bu eğilimlerin tümü, daha pek az bir süre önce başlıca ölçüsü Sovyetler Birliği'ni savunmak, SBKP'ye Marksizmin en yetkin otoritesi konumunu vermek olan bir genel anlayışı birlikte paylaşıyorlardı.

Gerçekten de gerek ÇKP ve AEP gerekse Avrupa Komünist Partileri ve onlarla birlikte tüm dünya Komünist Partileri daha 1960'ların başlarında Komintern'in fiilen devameden çizgisine sadıktırlar. Bu çizgi, Sovyetler Birliği'ni savunmayı Marksizm - Leninizmi savunmakla eş anlamda sayar. Anti-komünizm ile Anti-Sovyetizm aynı şeydir. Komintern anlayışı, resmen devam ettiği 1943'e kadar bu ölçüleri temel aldı. Ve bu yüzden Marksizmi savunduğunu söylediği halde Sovyetler Birliği'ni de eleştiren IV. Enternasyonal (Troçkist), bu «anti-Sovyet» niteliğinden do-

layı komünizmin, Marksizmin baş düşmanı sayıldı.

Değişim çarpıcıdır. Daha birkaç yıl önce Sovyetler Birliği'ni «sosyalizmin kalesi» olarak gören, SBKP'yi Marksizm-Leninizmin en yüce otorite makamı sayanlar şimdi Sovyetler Birliği'nin sosyalistliğini, SBKP'nin Marksistliğini tartışma konusu yapar durumdadırlar.

Türkiye Sosyalist Hareketi asıl olarak 1960 sonrasının bir olgusudur. Bugün hareketimizin saflarında yer alanların tümüne yakın bir kısmı bu dönem içinde harekete katıldı. Dolayısıyla çoğumuz için bu anlamda bir çarpıcı değişimi yaşamak söz konusu değil. Henüz tümümüz sosyalist harekete katıldığımız esnada ÇKP-SBKP çatışması yürürlükte idi. Bu bakımdan bizler, dünyanın pek çok ülkesindeki sosyalistler için söz konusu olan «çarpıcı değişim»i yaşamadık.

Ancak, Sovyetler Birliği'ni savunmaktan, onu sosyalistliği tartışılır bir şey olarak ele alan bir ortama geliş, nasıl birçok sosyalist için çarpıcı bir durum değişimi ise, Türkiye sosyalistleri için de aynı durum bir diğer nedenden ötürü söz konusudur.

Türkiye'de sosyalist olmak, yalnızca genel anti-komünist ideolojiyi aşmak demek değildir. Ülkemizin Sovyetler Birliği'ne yakınlığı, geleneksel «Moskof düşmanlığı» motifini bu genel anti-komünist ideoloji ile birleştirme imkânını verir. Böylece Türkiye'de sosyalist olmak bizzat sosyalist olmaya karşı duyulan tepkilerin işte bu yerleşik «Moskof düşmanlığı»ndan ileri gelen tepkileri de göğüslemek, bunların her ikisini de aşmak anlamına gelir. Türkiye toplumunun ideolojik yapısının «basıncı», bu ülkedeki sosyalistleri «Sovyetler Birliği yandaşı» konumuna adeta iter. Sovyetler Birliği'ne bunca yakın bir ülke olmanın sosyalist devrimin sorunlarının çözümünde mutlaka bir etken olarak düşünülmesi zorunluluğu da vardır.

Nitekim, Uluslararası Sosyalist Harekete yoğun bir tartışma sürerken ve ÇKP Sovyetler Birliği'ne artık açıkça

«emperyalist» nitelmesini yüklemişken yeni yeni etkin bir siyasal hareket haline gelen Türkiye Sosyalist Hareketi içinde önceleri herhangi bir «Maocu» akım yoktur. Türkiye Sosyalist Hareketinin 1960-1970 dönemi kadroları, kendilerine yönelttilen «Sovyet ajanı» v.b. suçlamalara Sovyetler Birliği'ni eleştiren bir savunma ile cevap vermek yolunu tutmadılar. Türkiye'nin özel koşulları, sosyalistlerin Sovyetler Birliği'ni savunmayı adeta sosyalist olmanın onur sorunu sayan bir anlayışa sahip olmalarını gerektiriyordu. Sanırsanız bu yüzden 1970 başlarında uç veren «Maocu» akım, Türkiye Sosyalist Hareketinin tümü tarafından sert bir tepkiyle, bir «tecrit» işlemiyle karşılandı. Türkiye'de «Maocu» akıma başka ülkelerden daha sert mücadele yöntemleri uygulandıysa sanırsanız bunun önemli bir nedeni de budur.

1960'larda Sovyetler Birliği'nin sosyalistliğinden kuşku duyan bir tartışmanın başlatılmasının, Komintern anlayışı içinde yetişmiş bir sosyalist için ne denli zor katlanılır bir şey olduğu ortadadır. Böyle bir tartışma, sosyalist kuşaklar için, bütün bir değerler sisteminin, umutların ve uğruna hayat konulmuş bir eylem çizgisinin de tartışma konusu yapılmasıdır. Bütün bu kuşak, Sovyetler Birliği'nin yalnız bir sosyalist ülke olduğu yıllar boyunca Sovyetler Birliği'ni savunurken, orada sosyalist hareketin uğruna savaştığı hedeflerin gerçekleştirildiğine inanmıştı. Orada Sovyet insanları binbir güçlük içinde sosyalizmi gerçek haline getirme uğraşı veriyorlardı. Orada, «bizim de geleceğimiz olan» bir toplum yaratılıyordu.

Oysa ÇKP, tezleriyle, bütün bu umutların, özverilerin boşuna gittiğini söylemekteydi. Sovyetler Birliği'nin «sosyal-emperyalist-faşist» olduğunu ileri sürmenin asıl anlamı bu olmuyor muydu? ÇKP'nin «sosyalizmi gerçekleştirme onbin yıllık bir mücadeledir» ve «bu süreç bir dizi 'geriye dönüş'leri içerir» yolundaki tezleri de aynı anlamı çağrıştırmakta değil midir?

Sovyetler Birliği'nin sosyalistliğinden, SBKP'nin Marksizminden kuşku duymak, Türkiye Sosyalistleri için daha da özel sorular getirir. Yanıbaşında sosyalist bir toplumun varolduğu bilinerek yürütülen bir sosyalist mücadele ile «sosyal-emperyalist» bir gücün varlığında yürütülen mücadele farklı biçimde olacaktır.

Ama hepsinden önemlisi, sosyalizmin Marksist teoride öngörülen içerikte gerçekleştirilip gerçekleştirilemeyeceği gibi bir sorunun sorulur hale gelmesidir. Eğer Sovyetler Birliği 60 yıla yaklaşan deneyiyle bu hedefe varamamışsa ve eğer ÇKP'nin dediği gibi hedefin tam tersi bir noktaya varılmışsa ve eğer sosyalizm binlerce yıl sonra ancak gerçekleşebilir bir şeyse; her şeyden önce bu soruya bir eski çağ kahininin ağızıyla değil, Marksizmin her zaman savunduğu bilimsel yöntemle cevap verilmelidir. Bu cevap bilimin açıklığı içinde verilmeden hiçbir şey «eski» inanç, güven dolu hava içinde yerli yerine oturamaz.

Buraya kadar anlatılanlar Sovyetler Birliği'ni eleştiri konusu yapmanın neleleri de birlikte getirdiğini ana hatları ile göstermek içindir. Bir «Sovyetler Birliği sorunu», yukarıda anlatılan tarihi-teorik bağlam içinde düşünülürse, bir Marksist için karşılaşacağı en zor, en buhran yaratan soruyu gündeme getirmek demektir. «Sovyetler Birliği sorunu», kaçınılmaz olarak Marksizm-Leninizmin tüm tarihi deneyini, tüm teorik «miras»ını da «sorun» haline getirir.

Günümüz bunalımının raslanmadık tedirginliğinin, öfkeli havasının asıl nedeni buradadır.

«Sovyetler Birliği sorunu» bütün bu altından kalkılmaz gibi görünen soruları ve bunun sonucunda doğan umutsuz havayı yaratıyorsa, o zaman bu sorundan kaçınmak en «sağduyulu» tavır olarak benimsenebilir. «Biz kendi işimize bakalım» sözünün rahatlatıcı çağrısına uymak bir kurtuluş yoluymuş gibi algılanabilir. Hattâ daha öteye gidilebilir: Sovyetler Birliği'nin haldeki durumu ile Marksist sosyalist toplum hedefinin

aynı şey olduğuna inanmaktan başka bir çıkış yolu olmadığını varsayan bir anlayış yerleşebilir. Böylesi bunalım dönemlerinde kendini kuvvetle hissettiren «inanma ihtiyacı», söz konusu anlayış ile tatmin edilir. Sovyet Birliği gerçekliği ile Marksist sosyalist toplum hedefinin karşılaştırılmasından kaçınmak, böyle bir karşılaştırmanın yaratacağı sorunlardan da uzaklaşmak demektir.

**

Uluslararası Sosyalist Harekette bunalımın üzerinde odaklaştığı «Sovyetler Birliği sorunu» az önce de belirtildiği gibi, kaçınılmaz olarak Marksist hareketin tüm tarihi deneyini ve teorik «miras»ını sorun haline getirebilir. «Ne sonuç vereceği önceden bilinemez» gibi bir yargıya kapılmayı kolaylaştıran böylesi bir durum, bizi «ortalama» veya kolaycı «çözümler»e itebilir.

Birikim'in Uluslararası Sosyalist Hareketteki bunalımı konu alan özel sayılarında olsun, bu bunalımın bazı özel sorunlarında olsun sürekli savunageldiği tavır; yukardaki tipten «sağduyulu», «gerçekçi» anlayışların peşinen yadsınmasıdır.

Sosyalist hareketin tarihindeki ilk bunalım değildir bu. Ve zaman zaman bir bunalıma varan tartışmalara elvermesi, Marksizm-Leninizmin zaafını değil, tersine benzersiz iç dinamizmini kanıtlar. Marksizm bütün bunalımlardan yaratıcı kimliğini daha da belirginleştiren bir içerikte olduğunu kanıtlayarak çıkmıştır. Ve günümüzdeki bunalımı aşacağı da o denli kesindir.

Ama bunun bir tek koşulu vardır. Eğer günümüz sosyalistleri bu koşulun, Marksist bilimsel anlayışın, tavrın bu zorunlu, temel koşulunun gereğini yerine getirirlerse önlerindeki sorunu çözmek «görev»ini başaracaklardır. Aksi halde yalnızca biz görevimizi yapmamış oluruz.

Bu koşul, «Sovyetler Birliği sorunu»nu bütün yönleriyle tartışmak, bütün açıklığıyla ortaya koymaktır. Hiç kimse kendinden mekul bir «Marksizmi

kurtarmak» misyonu adına herhangi bir olguyu tartışma dışı bırakamaz.

Marksizm, sorunu olmamayı erdem sayan ya da sorununu gizlemeyi başarmış olmayı «akıllı»lığının kanıtı sayan filistenlere göre bir anlayış değildir.

Bu bakımdan günümüzde artık iyice kemikleşmiş yargılara varılmış olması nedeniyle durmuş gözüken bir tartışmayı yeniden gündeme getirmeyi önerirken, yalnızca Marksizmin temel değerlerinin bunu gerektirdiğini ileri sürmekle, bu kanıtla yetinmiyoruz. Aynı zamanda «Sovyetler Birliği sorunu»nu daha değişik bir platformda koyuyor ve bu platformda yapılacak bir tartışmanın bize bunalımı gerçekten aşma imkânını verebileceğini açıklamaya çalışıyoruz.

**

Ama bir nokta daha var. Bir «Sovyetler Birliği sorunu»nun olduğunda pek çok kimse birleşse bile, bu, «sorun»un içeriği konusunda söylenenler aynı değil. Sovyetler Birliği neden dolayı bir «sorun»dur?

Böyle bir soruya cevap vermek aşıl olarak yaklaşımımızın, siyasal hedefimizin niteliği ile ilgilidir. Sayısız olgular yığını olan Sovyetler Birliği gerçekliği ve bu gerçekliğin «içinde olduğu» tarihi süreç, değişik dünya görüşleri tarafından eleştirilebilir ve yine bunların herbiri kendine göre bir «olumsuz olgular» listesi verir. Bunun sonucu olarak da her farklı dünya görüşü —ki ayrı siyasal-toplumsal hedefler demektir— ayrı çözüm önerileri getirir.

«Sovyetler Birliği sorunu», sosyalist toplumların ele alınacağı, eleştirileceği platformda konulmalıdır. Yani Marksist sosyalist toplum hedefinin ölçüleri içinde eleştirilmelidir. 60 yıllık bir tarihi deney içinde oluşan Sovyetler Birliği gerçekliği, varmak istediği hedefle ilişkisi, bu hedefe doğru giden bir gelişim süreci izleyip izlemediği gözönüne alınarak incelenmeli, eleştiri bu yaklaşım içinde yapılmalıdır.

Bu sayıda yeralan telif yazılarda yukarıda özetlenen yaklaşıma uyarlı bir eleştiri yapıldığı için konunun ayrıntılarına girmiyoruz.

Şüphesiz bir «Sovyetler Birliği sorunu»ndan söz etmek, Sovyetler Birliği gerçekliğinin nasıl olduğu sorusunu da birlikte getirir. Bu ise Stalin'in adıyla anılan Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluş dönemini ele almayı zorunlu kılar.

Çünkü açık bir gerçektir ki, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi kurma eylemi Stalin'siz düşünülemez, bu süreci yönlendiren onun teorisini oluşturanlardan biridir Stalin.

Bugün bu eylemin amacına varamadığımızı ileri sürüyoruz. «Sovyetler Birliği sorunu» asıl bundan dolayı gündemdedir.

SBKP'nin günümüz Sovyetler Birliği gerçekliğini, «reel sosyalizm» olarak ilan eden ve varılması tek mümkün hedefin bu olduğunu kabul eden tezleri karşısında, bu «amaca varamama»nın neden dolayı olduğu sorusu daha bir önem kazanıyor.

Bu soruya verilen cevaplar çeşitli olmakla birlikte hemen tümü Stalin üzerinde yoğunlaşmakta. Sovyetler Birliği'nin haldeki gerçekliğinin eleştirisi kaçınılmaz olarak bir Stalin eleştirisini de içermektedir.

Kimi yazılarda Stalin, temeli Lenin'de olan bir yanlışın daha da sert yöntemlerle sürdürücüsü olarak tanımlanmaktadır. Bolşevikler, Lenin'in tezlerine uyarlı olarak, aslında sosyalizme geçecek kadar «olgun olmayan» Rusya'da, sosyalizmi kurmaya girişmişler ama «olgun olmayan» koşullar nedeniyle bu yolun tıkandığını farkedince bu kez bir dizi zor tedbirleriyle bu tıkanmayı gidermeye çalışmışlardır. Sonuçta yine amaç gerçekleşmemiş ve «koşullar»ın yasası «intikamını almıştı». İşte Stalin bu «zorlama»nın, bu despotluğun ve «diktatörce yöntemler»in sembolüydü ve bu yüzden de eleştirilmeliydi.

Birikim 30 - 31 / 6

Bu eleştiri ekonomizmle, tuzu kuru «hümanizm»in ortak temalarından ibarettir.

Kimi yazılarda ise Stalin, kişiliğinin sert, otokrat ve neredeyse sadist yanları nedeniyle eleştirilir. Bu eleştiriler özellikle Sovyetler Birliği'nde «demokrasi»nin olmayışını başlıca sorun olarak gösterirler. Örneğin Batı Avrupa'da görülen bu «demokrasi»den yoksun siyasal düzeni kuran ve yerleştiren Stalin'dir. O yukardaki özelliklerinden dolayı bu «diktatörlük düzeni»nin kurulmasında başlıca etkindir.

SBKP, 1957'deki 20. Kongre'de Stalin'i «kişi putlaştırması» sapmasıyla suçlayan bir kampanya başlattı. Bu kampanya Stalin'in söz konusu sapmasını yine onun «kişisel özelliklerine» bağlamaktadır.

Bu kampanya üzerinde yeniden duracağız.

«Stalin sorunu»nu açıklamak iddiasındaki tüm bu görüşler, Marksist bir yaklaşımın ürünü sayılmazlar.

Bu sayıda özel olarak ele alınan «Stalin sorunu» her şeyden önce bir «kişilik sorunu» değildir. Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kuruluşunun bir dizi olayı ne Stalin'in kişiliği ile ne de Stalin'in çok önceden sahip olduğu bir «yanlış eğilim»le açıklanabilir. Böyle açıklamalar belki tüm sorunu Stalin'e yükleyip kurtulma kolaylığını verir, ama bu ancak asıl sorunu gizler.

Şüphesiz, Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması eyleminin sürdürüldüğü dönemin öyle olayları vardır ki, ilk bakışta bunların nasıl olabildiğini anlamakta bile güçlük çekeriz. Nitekim bunlar açıklandığında birçok Komünist Parti üyesi adeta şoke oldu. 1917 - 1924 döneminin Bolşevik Parti Merkez Komitesinde yer alanların doğal nedenlerle ölmelerinin dışında hemen hemen tümü bir komünist için düşünülmesi imkânsız suçlarla itham edilerek yargılandılar ve hepsi de çeşitli biçimlerde öldürüldüler. Aynı şey, Sovyet Kızıl Ordusunda yapılan 1937'deki ünlü «temizlik»ler sırasında da oldu. 1930'ların ünlü GPU uygulama-

maları ve «Vişinski mahkemesi» adıyla anılan mahkemenin işleyişi, belgelerle açıklandığında tüm dünya komünist partileri içinde şaşkınlık ölçülemeyecek boyutlara vardı. Bolşevik Partinin ve Kızıl Ordunun kuruluş günlerinden beri içinde bulunan ve hepsi de saygın bir devrimci geçmişe sahip olan ünlü eski bolşevik ve savaşçı kadroların birçoğu Nazi, ABD veya İngiliz ajanlığıyla suçlandı, bunların ta başından beri aynı işi yaptıkları, tümü sahte olan belgeler ve «itiraflar»la «kanıtlan»dı.

Bugün birçoğumuz için gerçekten inanılmaz şeyler gibi geliyor. Ama Stalin aleyhtarı kampanyaya, bu belgelerin açıklandığı dönemde tamamen katılan ÇKP ve AEP de dahil tüm dünya Komünist Partileri Stalin'i Marks - Engels ve Lenin'le eş sayan anlayışlarını bu denli kolay ve hızlı terkettilerse nedeni budur. Türkiye Sosyalist Hareketi asıl olarak, bu kampanyanın umulan sonucu vermesiyle birlikte sona erdirmesinden sonra etkin bir hareket olarak doğduğu için, kendi «doğuş öncesi»nin bu olayını yaşamış sayılmaz. Bugün dünyanın pek çok ülkesinin aksine Stalin adı bizde saygınlığını koruyorsa bir nedeni budur. Şüphesiz ÇKP'nin tümüyle «politikacı» bir mantıkla sürdürdüğü Stalin savunuculuğunun da payı vardır bunda.

«Stalin aleyhtarı» daha birçok olgu sıralanabilir. Ama bu olgular ne denli çok olursa olsun «Stalin sorunu» bu çerçevede ele alınamaz, bu çerçeve sorunun asıl önemli yanını, bugün bizler için asıl dikkate değer olan yanını gizler.

Her şeyden önce Stalin tüm eylemini Sovyetler Birliği'nde sosyalizmi kurma amacı için yapmıştır. Doğruluğu ya da yanlışlığı tartışılır, ama Stalin'in her şeyi bu amaç için yaptığı yadsınamaz. Onun kişiliği ancak gerekli gördüğü bir eylemi fütursuz uygulamasında yansır. Stalin bir «diktatör» olduğunun pekâlâ bilincindedir, ama bu konumda olmayı kişisel arzusu bu olduğu için değil, sosyalizmi kurmanın ancak böyle mümkün olduğuna gerçekten inandığı için olağan bulur.

Birikim 30 - 31 / 7

Dolayısıyla asıl olarak böyle bir siyasal anlayışın kendisi ele alınmalıdır. Daha sonra değineceğimiz gibi bu siyasal anlayışı somutta belki Stalin'de temsil edilen uygulamalarla kendini göstermeyebilir, ama «öz» olarak bugün de herhangi bir eleştiriye uğramaksızın geçerli bir anlayıştır. Bu anlayış «kişi putlaştırması» gibi kişisel zaafı, sapmalara bağlı bir şey değildir. Yakın geçmişte ve bugün yürürlükte olan bir dizi uygulama, sözkonusu siyasal anlayışın bütün bir sosyalist harekette ne denli yaygın olduğunu gösterir.

Eleştirilemez, yüce, dahi bir önderin varlığını temel alan bir siyasal düzen bugün pekçok ülkede kuruludur. Mao Ze Tung'un sıfatları hatırlanmalıdır. Kim İl Sung'un, Brejnev'in, Enver Hoca'nın v.b. ülkelerinin siyasal düzeni içinde nasıl bir rol oynadıkları ve kendilerine ne gibi sıfatların verildiği ortadadır.

Bütün bunlar, Stalin'in yalnızca ilk örneğini temsil ettiği bir siyasal anlayışın yaygınlığını gösterir.

Dolayısıyla «Stalin sorunu» öncelikle Marksist siyasal anlayış ve asıl olarak sosyalist toplumun siyasal düzeni sorunu çerçevesinde ele alınmalıdır.

İkinci nokta, Stalin'in önderliğinde yürütülen Sovyetler Birliği'nde sosyalizmin kurulması eyleminin hangi tarihi koşullar içinde sürdürüldüğüdür. «Stalin dönemi»ni karakterize eden sert uygulamalar, tedirginlik ve kuşku dolu iç polisiye tedbirler, bu önemli etken olmaksızın anlaşılamaz.

Zaten geri bir üretim yapısı olan ve I. Dünya Savaşı ve iş savaş süresince geçirdiği yıkımla daha da «geri» hale gelen Sovyetler Birliği'nde Bolşevik Parti, bu «maddi koşullar» nedeniyle sosyalizmi gerçekleştirmek eyleminden vazgeçmeli miydi? Pek çok ekonomistin «hatanın temeli» olarak gösterdiği şeye katılmak mümkün değildir. Bolşevik Parti olağanüstü güç bu koşullara ek olarak kendisini çevreleyen emperyalist baskılarla da yüzyüze idi, ama onların «vazgeçme» tavrına girmemeleri, hata

değil, Marksizm - Leninizmin bir gereğidir.

Stalin, bu güç koşullara karşın sosyalizmi kurma eylemine girişilmesinin öncülüğünü yaptığı için suçlanamaz. Sosyalizmi gerçekleştirmek, bu ya da başka bir durumda ancak koşulları dönüştüren bir eylemle mümkündür.

Stalin'in de temelde bu anlayışı savunduğu söylenmelidir.

İşte bu noktada «koşulları dönüştürmek»den ne anlaşıldığı, sınıflı toplumun üzerinde kurulduğu bir üretim tarzını, üzerine sınıfsız toplumun kurulacağı diğer bir üretim tarzına dönüştürmek eyleminin içeriği gündeme gelir. Sovyetler Birliği kurulurken devralınmış olan «maddi koşullar», sosyalizmin gerçekleşmesi için nasıl bir maddi temel gerekiyorsa ona doğru dönüştürülecek ise, Stalin bu yeni «maddi temel»i nasıl bir şey olarak düşünmektedir?

Bu sorunun cevabı tüm sorunların düğüm noktasıdır. Bu sayıda yer alan incelemelerde asıl dikkat bu noktaya yöneliktir.

Stalin'in, gerek uygulamada ve gerekse yazdığı konuyla ilişkin teorik metinlerde sahip olduğu anlayış mutlaka eleştirilmesi gerekli olan temel bir yanlışla, daha doğrusu bir önkabule dayalıdır. Bu önkabulun neden dolayı yanlış olduğu, Marksist teoriyle niçin çelişik olduğu kavranmadan, ne Sovyetler Birliği gerçekliğinin sıhhatli eleştirisi ve ne de tümüyle günümüz sosyalist eyleminin başlıca sorunlarının gerçek çözümü mümkün olamaz.

Stalin, işte bu yanlış önkabul üzerine yükselen anlayışın ancak en sistemli temsilcisidir. Onunla tarihi karşıt durumunda olan Troçki de aynı yanlış önkabulden yola çıkmaktadır.

Eğer bu söylenenler doğruysa, sorun çok daha temel bir platformda konulmalıdır. Stalin'de temsil edilen anlayışın Marksizm - Leninizm karşısında durumu tartışılmalıdır.

Bu önkabul «üretici güçler» kavramı ile ilgilidir. İncelemelerde üzerinde ayrıntılı biçimde durulacağı için burada

yalnızca sorunun, kapitalizm ile sosyalizmin aynı üretici güçler —ve dolayısıyla üretim ilişkileri— temeli üzerinde kurulabileceği önkabulüyle ilişkili olduğunu belirtmekle yetiniyoruz.

Bu önkabulün neden yanlış olduğu ve neden dolayı sosyalizmin kapitalizmin üzerinde kurulduğu, üretici güçleri geliştirmek değil dönüştürmek zorunda olduğu ve bu dönüşümün içeriği ölçüsünde gerçekleşebilir olduğu, Sovyetler Birliği ve Stalinizm sorunlarının ana konusudur.

Bu önkabul Stalin'in Leninizm yorumunda, «koşullar» karşısındaki tavrında ve buna bağlı «gerçeklik» anlayışında; böylece genel bir Marksizm yorumu ve sosyalist toplum kavramı olmuştur.

Bu sayıda yer alan «Stalinizm» üzerine yazıların asıl gerekçesi budur. Stalinizm bir Marksizm yorumu olarak ele alınmak durumundaydı ve «Stalin sorunu»nun gerçek platformu burası olmak zorundadır.

Geçerken bir noktayı belirtmek gerekir. «Sovyetler Birliği sorunu» ele alınırken, Stalin'in üretici güçleri dönüştürmek değil geliştirmek olarak nitelediğimiz anlayışı eleştirildi.

Ancak bu eleştiriyi yaparken, Stalin önderliğindeki SBKP'nin sosyalizmi kurma eylemine başlarken «dönüştürmek» gibi bir anlayış içeriği üzerinde yazılarda durulmaktadır. Hareket etmenlerini her şeyi başından belirleyen bir «ilk günah»çı yaklaşımları eleştirdiğimiz için bu noktayı aydınlatmalıyız.

SBKP'nin Sovyetler Birliği'nin geri üretim yapısını, herhangi bir kapitalist ülkenin üretkenlik düzeyine getirmeye çalışması «üretici güçleri geliştirmek» anlayışına uyarlıdır. «Geliştirme» değil «dönüştürme»nin gerektiğini ne denli vurgularsak vurgulayalım, şurası açıktır ki 1920'lerin Sovyetler Birliği'nin karşı karşıya olduğu olağanüstü güç koşullar bunu zorunlu kılmaktaydı. SBKP'yi böyle yaptığı için eleştirmek geçerli değildir.

SBKP, tarihi zorunluluğa, belirli bir noktaya varılınca kadar uymak zo-

rundaydı. Bu bakımdan eleştirimiz, Sovyetler Birliği'nin bu «belirli düzey»e varmış olması durumundan itibaren geçerlidir. Sovyetler Birliği'nde 1935 ve 1957' de çağın koşullarına göre bu düzeye varıldığı ilan edildiği halde, «geliştirme» uygulamasına «dönüştürme»ye ağırlık veren bir içerik kazandırılmamıştır. Çünkü sosyalizm ancak «üretici güçlerin dönüştürülmesi» temelinin üzerinde kurulabileceğini temel alan yaklaşımdan olabildiğince uzak bir anlayışa sahiptir.

SBKP, tüm yükü Stalin'in kişiliğine yükleyerek sorunu kapattı. Oysa bizzat «tek adamın putlaştırılması»na karşı kampanyayı başlatanların, bu «kollektif liderlik» savunucularının, Stalin eleştirilerine baktığımızda görürüz ki, bunlar Stalin'in ancak silik bir kopyasıdır. Stalin'in kişiliğine karşı çıkmaktalar, ama bir yaklaşım, bir anlayış olan Stalinizme en az Stalin kadar sahiptirler.

Daha sonra kendisi de «kişilik putlaştırması sapması» ile suçlanacak olan Kruşçev, Stalin'e karşı kampanyanın başlatıldığı 20. Kongre'de Stalin'in tasfiye metodları üzerine bir örnek verirken aslında kendi «anti - Stalin» anlayışlarının ne denli sakat olduğunu açıklamış olmaktadır.

«...Ukranya'nın Kossior'un tevkifini nasıl öğrendiğini hatırlıyorum. Kiev radyosu programını şöyle açardı: 'Burası Kossior'un radyosu'. Bir gün program Kossior'un ismi söylenmeden başlayınca herkes Kossior'a bir şey olduğundan, belki de tevkif edildiğinden aşağı yukarı emin olmuştu.»

Lenin sonrasında tüm SBKP yöneticileri şehirlere, büyük işletmelere adlarını takmak için yoğun bir yarış içine girerler. Kruşçev Moskova metrosuna kimlerin adının verileceği üzerine epeyce çekişmeler olduğunu yazar. Yukarıda ismi geçen Ukranya Komünist Parti Sekreteri Bay Kossior da, Kiev radyosunun her sabah «burası Kossior'un radyo-

su» anonsunu zevkle dinleyen bir «komünist»miş. Elbette böyle anonslar yapan şeye radyo mu, yoksa hoparlör mü denileceği üzerinde düşünülmeli. Kruşçev bir komünist için yüzkızartıcı olan bu durumdan kesinlikle şikâyetçi değil. Bir komünistin, bir bolşevğin feodal senyörlere yaraşır bu «benim» tavrına nasıl düşebildiği onun için soru bile değil. Onlar bir egemen elittirler. Ve «halk»dan ayırırlar.

Nitekim 20. Kongre'nin kapalı oturumlarında Stalin'in «eleştirisi» bu elitler içinde yapılır ve orada bu mahut «isim verme» işini düzeltme kararı alınır. Ama bu iş öyle yapılmalı ki «halk» ne oluyor endişesine kapılmasın, «Stalin eleştirisi» sessizce olup bitsin. Kruşçev Kossior örneğini bunun için verir. «Böyle aniden yapılmamalı» der. Çünkü:

«...eğer biz bugün her tarafta tabelaları kaldırmağa, isimleri değiştirmeye başlarsak halk şereflerine, bu teşebbüslere, kolhozlara ve şehirlere ismi verilen kimselerin de kötü bir talihe kurban gittiklerini, onların da tevkif edildiğini düşünecektir.»

Sanırsız SBKP'nin nasıl bir «Stalin eleştirisi» yaptığını bu satırlar yeterince açıklıyor. Tabelalar indirilmiş ama dükkan olduğu gibi kalmıştır.

Şimdilerde Kruşçev'i de «putlaştırma suçlaması» ile uzaklaştıran ekibin şefi olan Brejnev'in Sovyetler Birliği tarihinde ilk kez SBKP Genel Sekreterliği ile Sovyet Devlet Başkanlığı yetkilerini kendi şahsında birleştirdiğini okuyoruz. Mareşal Brejnev, «kişi putlaştırması»nın «eleştirisini» yapmış bir SBKP tarafından doğum yıldönümü törenlerle kutlanan bir kişidir ve 70. doğum yılı şerefine kitaplar çıkarılmaktadır.

Bugün sosyalist kamp içinde olan birçok ülkede de benzer bir «yüceltme» uygulaması vardır.

Bütün bunlar gösteriyor ki tek başına «kişi putlaştırması»na karşı çıkmak sorunu halletmiyor. Feodal anlayışa daha çok yaraşan bu «yüceltme» eğilimi şu ya da bu biçimde sürüp gidiyor ve hatta kurumlaşıyor.

Bu ise sosyalist siyasal anlayışın kesinlikle dışında, ona karşıt bir anlayışın varlığını gösterir. Sosyalist siyasal anlayış, sosyalist toplumun siyasal düzeyinin içeriği ve amacı üzerinde son derece yoğun bir dikkatle durmak zorundayız.

Toplumun, toplumsal faaliyetlerini yöntemi ve yönlendirmesine giderek daha aktif biçimde katılmasını sağlamak, siyasetin özel bir ekibe ait bir faaliyet olmaktan çıkıp toplumsallaşması, sosyalist siyasal anlayışın temel hedefi, ona özgünlüğünü veren şeydir. Marksizm «devletin yok olması-sönmesi» temel tezinin açık amacı budur.

Sınıflı toplumu karakterize eden halk ile «yönetici azınlık» arasındaki uçurum, bu siyasal işlev farkı, sınıfsız topluma geçiş sürecinde hâlâ aynı biçimde «değişmez bir durum» olarak nitelendiriliyorsa, üzerinde dikkatle durulması gereken bir sorun var demektir.

Ekonomik yoksunlukların başlıca sorun olarak kendini duyurduğu Türkiye gibi ülkelerde bu «esas» sorunun çözümlenebilmesi için gerekirse «siyasal özgürlükler»den ödün verilebileceği örtük biçimde de olsa ortak bir yargıdır. Çoğumuz bu yüzden, adı Sovyetler Birliği'nin büyük sanayileşme başarısı ile birlikte anılan Stalin'i, uyguladığı «sert» ve «diktatörce» yöntemlerden ötürü fazlasıyla eleştirmiyor, hatta sempati ile karşılayabiliyoruz. Bunun yanında söz konusu «sert» uygulamalarının içeriğini, örneğin bir 1935'in «Vişinski mahkemeleri»nin nasıl işletildiğini v.b. çarpıcı olguları bilmiyoruz. 1920'lerin ortalarından 1940'lara kadar Uluslararası Sosyalist Hareketin dünya ölçüsünde uğradığı bir dizi yenilgileri yeterince incelemiş değiliz. Sosyalist hareketin tarihini öğrenmek için başvurduğumuz «Parti Tarihleri»nin günün politik ihtiyaçları için ikide bir değiştirilmiş olduğunu ve bunun için ne tür yöntemlere başvurulduğunu da fazlasıyla bilmiyoruz. Günümüzde ne denli yoz ve anlamsız hale geldiğini gördüğümüz enternasyonalizmin, bu Marksizmin ruhu olan kavra-

min, geçersiz hale gelişinde asıl köklü adımların ne zamandan beri atılmış olduğunu da biliyor, kavıyor sayılmayız.

Türkiye Sosyalist Hareketi asıl olarak 1960 sonrasının bir olgusudur. Bugünün sosyalist kuşakları bu dönemin içinde yetiştiler. Marksizmin asli öğeleri üzerinde yoğun bir karmaşa hüküm sürmekte idi. Karşıt yorumlar ve çatışmalar içinde genel olarak Marksizme karşı ilgisizlik ve ifade edilmemiş bir güvensizlik kaçınılmaz olarak doğdu.

Stalinizm gibi asıl olarak Marksizmin, Marksizm - Leninizmin ne olup ne olmadığı zemininde tartışılacak olan bir sorun, böyle bir ortamda bizlerin ilgisini çekemezdi. O yıllar içinde böyle bir ihtiyaç duymadık.

Ama şimdi, bunalımın doruğuna, tüm olumsuz sonuçlarıyla yaşadığımız bir duruma vardık. Kendi durumumuz böyle iken, Türkiye toplumunun bir değişim potansiyeli taşıdığını da görüyoruz. Ve sosyalist hareket elini uzatsa tutabilecekmiş gibi görünen bu potansiyele ulaşamamanın derin sıkıntısını duyuyor.

Sosyalist hareketin tarihi, teorik, pratik mirası üzerinde derinliğine durmak ve buradan yaratıcı sonuçlara varmak, tarihi bir görevle karşı karşıya olan Türkiye Sosyalist Hareketi için artık ertelenemez bir zorunluluk halindedir. Bunalımı bu denli derinden yaşayan

ve büyük bir değişim potansiyelinin yanında olup da ona ulaşamamanın dramını bu kadar derinden duyabilen başka bir ülke sanırsız yok.

Son olarak bu sayı için hatırlatmamız gereken iki nokta kalıyor. Birincisi; Sovyetler Birliği'ni ele alan çeşitli çevirilerde öne sürülen görüşlere tümüyle katılmamaktayız. Hattâ bazılarının —örneğin Bettelheim'in yazısı— sorunu tamamen yanlış bir bakış açısından ele aldığını da söylemeliyiz. Tüm çeviri yazılarına eklediğimiz tanıtımlar ve kısa sunuş yazılarında katılmama nedenlerimizi kısa da olsa açıklamaya çalıştık.

Ancak bütün bu yazılar gerek sorunun tartışılması için gerekli olgusal malzemelerin birçoğunu içermesi bakımından, gerek sorunun kesinlikle dikkate alınması gerekli yanlarını göstermeleri açısından ve gerekse soruna yaklaşımın çeşitli biçimlerini temsil ediyor oluşlarından dolayı yayımlanmaları gerekiyordu.

İkinci nokta ise; dergi sayfalarının sınırlı olması nedeniyle konu ile ilgili bazı yazı ve çevirilerin yayımlanmasını önümüzdeki sayıya bırakmak zorunda kaldık.

Birikim